

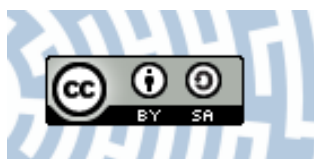

You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Orędzia noworoczne prezydentów Federacji Rosyjskiej w analizie semiotycznej

Author: Julia Racz-Padewska

Citation style: Racz-Padewska Julia. (2018). Orędzia noworoczne prezydentów Federacji Rosyjskiej w analizie semiotycznej. W: B. Mitrenga (red.), "Między przeszłością a terażniejszością : rozważania o języku i tekście" (S. 155-174). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

Orędzia noworoczne prezydentów Federacji Rosyjskiej w analizie semiotycznej

Po 1991 roku w Rosji zostały zapoczątkowane przemiany w sferze politycznej, społecznej i gospodarczej. Mijający czas stanowi istotny czynnik umożliwiający nowe spojrzenie na ten okres, stawianie nowych pytań albo zadawanie starych po raz kolejny i szukanie nowych odpowiedzi. Stąd pojawiło się pytanie: czy w orędziu jako gatunku zaszły jakieś zmiany?

Choć rytuały nie podlegają tak szybko zmianom, to orędzia wygłaszane w dwóch zupełnie odmiennych rzeczywistościach społecznych powinny nosić ich piętno. Wezmę pod uwagę fakt, że dzięki materiałowi z dwóch odmiennych płaszczyzn czasowych można będzie przynajmniej kontrolnie sprawdzić poziom homogenizacji kulturowej widocznej w mowach. Orędzie w tym artykule traktowane będzie jako znak. Jak zaznaczył Stefan Jerzy Rittel, „konieczne jest rozróżnienie dwóch odmiennych, ale powiązanych ze sobą systemów komunikacji: systemu informacyjnego oraz systemu semiotycznego (znakowego)” (RITTEL, 2003: 65). Emitowane w telewizji jest rytualnym zdarzeniem semiotycznym o kwalifikacji multisemiotycznej. Ze względu na audiowizualną naturę materiału wynikła potrzeba wykorzystania semiotycznej metody analizy. Orędzie noworoczne jest przekazem multisemiotycznym, dla którego warunkiem koniecznym zaistnienia jest telewizyjna transmisja.

Przyjmuję przy badaniu także tezę Marka Hendrykowskiego: „Semiotyka filmu i semiotyka audiowizualności, która skupiałaby się tylko i wyłącznie na samych izolowanych konstrukcjach logicznych, studiując jedynie czysto racjonalny aspekt komunikacji za pomocą ruchomych obrazów z pominięciem jej aspektu emocjonalnego, rychło straci sens, stając się dziedziną jałowej abstrakcyjnej spekulacji” (HENDRYKOWSKI, 1999: 45). Zazwyczaj badacze dyskursu przy analizie tekstów telewizyjnych rozdzielają tekst i obraz, uważając ten ostatni za nieistotny, bez możliwych narzędzi opisu, ulotny, trudny do zwerbalizowania w badaniu humanistycznym. Mimo iż widowisko telewizyjne uznaje się za tekst, to cechuje je przecież skomplikowana siatka semiotyczna (LOEWE, 2013: 295). Głosy o tym, że

warto poddawać całościowej znakowej analizie komunikat, pochodzą już z lat 70. ubiegłego wieku, ale o narzędziach lingwistyki dyskursu można mówić właściwie od czasów ukazania się tłumaczeń prac badaczy niemieckich opublikowanych w antologii *Lingwistyka mediów* z 2015 roku pod red. Romana Opiłowskiego, Józefa Jarosza i Przemysława Staniewskiego. Polski czytelnik miał zatem szansę poznać analizy tekstów audiowizualnych dostępnych na gruncie niemieckim już na początku XXI wieku.

Przyjmuję za Wernerem Hollym, że w sposobie, w jaki dokonuje się wspólna dynamika języka i obrazów, do której dochodzą wzorce kulturowe (historyczne i społeczne), komunikaty nie jawią się tylko jako wyniki uniwersalnej logiki medialnej, a są produktem praktyk kulturowych (HOLLY, 2015: 141). Zasada współoddziaływania znaków oraz relewantności zachowań werbalnych i niewerbalnych wyznacza podstawę metodologiczną analizy tych zachowań, w której każde z nich należy rozpatrywać w kontekście towarzyszących mu innych znaków. Z jednej strony zachowania te można rozumieć jako próby wywierania wpływu na widza dokonywane różnymi środkami technicznymi, z których istnienia przeciętny widz może nie zdawać sobie sprawy (REEVES, NASS, 2000). Z drugiej – orędzia wykorzystują symbole kolektywne, które tworzą ramę politycznej wyobraźni, są podstawą infrastruktury władzy, tworzone są w sposób celowy i świadomy przez aktorów sceny politycznej (por. CHURSKA-NOWAK, 2009).

W niniejszym artykule dokonana zostanie próba rozszyfrowania znaków werbalnych, parawerbalnych, ikonicznych dynamicznych i statycznych znajdujących się w trzech przestrzeniach. Językowa analiza zawiera refleksje nad kompozycją orędzia, jego prostotą, środkami retorycznymi i stylistycznymi, leksykalnymi wyznacznikami wartości, słowami kluczami. Analiza suprasegmentalna zawiera badanie barwy głosu, tempa mówienia. Dokonane też będą analizy gestyczna i ikoniczna. W tej ostatniej interesuje mnie postawa mówcy, jego ubiór, wygląd i zawartość tła, kadrowanie.

Ze względu na dokonane analizy niniejsza praca sytuuje się w perspektywie zarówno genologii lingwistycznej (WITOSZ, 2009), szeroko pojętej lingwistyki kulturowej (ANUSIEWICZ, 1999), międzykulturowej (CZACHUR, 2016), a zakres tych analiz pozwala więc sytuować pracę w lingwistyce dyskursu. Przyjmuję, że orędzie noworoczne jest gatunkiem mowy, mieści się w polu medialnego dyskursu ideologicznego i rytualnego zarazem. Jego cechami ekstralingwistycznymi są: cykliczność – raz w roku – i czas wygłoszenia – w sylwestrową/novoroczną noc. Do cech lingwistycznych należą obecność w kompozycji grzecznościowego zwrotu adresatywnego i aktu mowy życzeń wobec narodu. Pewną cechą pragmatyczną jest funkcja – orędzie ma w zamiarze mówcy koncyliację, czyli uzyskanie miłego poczucia wspólnoty i uzyskania zgody między mówcą a społeczeństwem oraz członków społeczeństwa między sobą. „Chwila ta

jest świadomie wykorzystywana przez polityków, dlatego na pozytywnych emocjach wynikających z kontekstu sytuacyjnego zasadza się inscenizowana w orędziach noworocznych bliskość między politykami a obywatelami” (CZACHUR, 2016: 73). Do cech stylistycznych należałyby przewidywane zwykle zaimki wszechogarniające, czasowniki w 1. os. lm., topos sukcesu i osiągniętego dobra. Przemówienie noworoczne jest w rzeczywistości przekazem, który ustanawia rzeczywistość polityczną w społeczeństwie. Przekaz jest kierowany do obywateli – w zależności od systemu i kultury politycznej danego kraju – albo przez prezydenta, jak w Rosji, albo na przykład przez szefa rządu (w Niemczech). Orędzie transmitowane jest przez telewizję państwową, radio i w ostatnich czasach przez internet (nagrania pojawiają się na ogólnodostępnym kanale YouTube i stronach internetowych kancelarii prezydentów).

Orędzie jako gatunek dyskursu politycznego

Orędzie noworoczne prezydenta należy uznać za odrębny typ przekazu politycznego, którego specyficzne cechy pozwalają odróżnić go wyraźnie od innych przejawów języka polityki, a przede wszystkim decydują o wpływie tejże wypowiedzi na pozajęzykową rzeczywistość polityczną. Przemówienie noworoczne w rzeczywistości jest przekazem, który ustanawia rzeczywistość polityczną w społeczeństwie i jak każdemu procesowi kształtowania opinii publicznej orędziu towarzyszy zamierzony cel. Za Izabelą Kujawą należy wskazać, że celem takim będzie konstytuowanie wiedzy o świecie oraz oddziaływanie (czy wpływanie) na społeczeństwo (modelowanie opinii publicznej) (KUJAWA, 2009: 43–58). Orędzie podlega odpowiedniej kreacji, stając się odpowiedzią na zapotrzebowanie i oczekiwania odbiorcy, czyli społeczeństwa. Jego celem partykularnym jest złożenie życzeń obywatelom kraju, „co z punktu widzenia realizowanej intencji illokucyjnej jest cechą aktów behawioralnych/ekspresywów, tj. wypowiedzi, które regulują zachowanie interlokutorów w zachowaniu społecznym, wyrażając pozytywne nastawienie wobec otoczenia. Niemniej ze względu na rozbudowaną strukturę orędzie wychodzi poza zakres tradycyjnego aktu mowy” (NOWAK, 2015: 148). Przy okazji jest jednak działaniem perswazyjnym, dokładniej – autopromocyjnym. Jego autor i główny wykonawca ma okazję, by znaleźć w sytuacji kraju oraz jego obywateli coś pozytywnego i uczynić się zarazem bohaterem działań służących dobru mieszkańców. Prezydent zwraca się do ogółu społeczeństwa za pośrednictwem telewizji. Przed ekspansją telewizji noworoczne wystąpienia mogły być wygłaszane za pośrednictwem radia. Z oczywistych powodów dziś wybiera się telewizję, ewentualnie internet, ponieważ te środki masowego

przekazu mają największą oglądalność. Telewizja oferuje przy tym o jeden kod więcej: ruchomy obraz.

Z punktu widzenia procesu medialnego orędzie noworoczne to telewizyjne wydarzenie rytualne, telewizja zaś jest częścią rytuału oraz pokazuje rozmaite sprawy w sposób zrytualizowany. Jak stwierdził badacz komunikacji społecznej Eric W. Rothenbuhler, telewizja definiuje i informuje w sposób ukryty analogicznie do poznawczych rezultatów rytuału. Ponieważ wszystkie formy rytuału służą komunikacji, pozostaje on zawsze sposobem wypowiedania się. „Na system komunikacji między ludźmi, w tym rytuały, składają się znaki, takie jak słowa, gesty, flagi czy obrazy. Znaki te [...] są obiektami, które zastępują coś innego, dla kogoś i w jakimś celu. Użyteczność znaków zależy od ich zdolności zastępowania tego, co jest poza nimi” (ROTHENBUHLER, 2003: 80).

Komunikaty propagandowe, także polityczne, czasami przygotowują politycy sami, ale zdecydowanie częściej posługują się trenerami mów (*coach speakers*) (por. DOBEK-OSTROWSKA, 2006). Orędzie mieści się w dyskursie publicznym (zwanym też instytucjonalnym), precyzyjniej – w medialnym, a jeszcze bardziej precyzyjnie – w telewizyjnym. Nowy Rok to jeden z niewielu powodów, by polityk najwyższego szczebla w państwie zwracał się do narodu bez pośredników. W dyskursie instytucjonalnym, zwłaszcza politycznym, naturalne jest, że teksty występują jako przedmiot gry, wypowiadają je aktorzy na scenie z poczuciem jakiegoś konkretnego przekonania. Dyskurs ten przewiduje zatem kategorie sceny, aktora i gry wraz z użytymi w niej regułami. „Orędzie prezydenta należy uznać za tekst rozpoznawany gatunkowo ze względu na obecne w nim cechy: realizowany cel, cechy ekstralingwistyczne (cykliczność, stałe miejsce i czas wygłoszenia), cechy strukturalne (kompozycja), cechy pragmatyczne i stylistyczne” (NOWAK, 2015: 146).

Odbiorcą przekazu audiowizualnego (orędzia) staje się każdy obywatel kraju, co obliguje mówcę do uwzględnienia w przemowie preferencji i oczekiwań szeroko rozumianego społeczeństwa. Orędzie noworoczne prezydenta jest tekstem, tworzonym z myślą o społeczeństwie jako docelowym odbiorcy i interpretatorze treści. Utrwała się w granicach geopolitycznych oraz odwołuje się do symboli kolektywnych (konstruktów kulturowych) i jest znany wszystkim ludziom, którzy przebywają w tych granicach; może być uznany za tekst reprezentatywny dla kultury narodowej. Wynika z tego, że „w polityce używa się symboli, które nie są jedynie perswazyjnym czy retorycznym środkiem pozwalającym uzyskać i chronić polityczną moc, przejawiającą się w innej, niesymbolicznej, ‘realnej’ płaszczyźnie rzeczywistości” (CHURSKA-NOWAK, 2009: 45). „Sprawowanie władzy symbolicznej nie oznacza bynajmniej dodawania do władzy ‘rzeczywistej’ elementu iluzji, lecz podwajanie i umacnianie faktycznej dominacji skutkiem przywłaszczania symboli, połączenia stosunków i siły” (BACZKO, 1994: 25).

Tradycja orędzi noworocznych w Rosji

Pomysłodawcą wystąpień w przeddzień Nowego Roku można nazwać Michała Kalinina, przewodniczącego Prezydium Rady Najwyższej ZSRR. Składając życzenia 31 grudnia 1941 roku w radiu, jako pierwszy zwrócił się do całego narodu radzieckiego. Po śmierci Kalinina ta tradycja przemówień głowy państwa na przełomie roku została zawieszona aż do 1953 roku, kiedy pełniący taką samą funkcję Kliment Woroszyłow wygłosił orędzie noworoczne. Od 1956 roku w związku z wdrożoną przez I Sekretarza KPZR Nikitę Chruszczowa 'walkę z kultem jednostki' świąteczne przemówienie do narodu sowieckiego stało się bezosobowe i wygłaszane nie przez władcę, lecz w imieniu KC KPZR, Rady Najwyższej i Rady Ministrów ZSRR. I znów nastąpiła kilkuletnia przerwa. W 1970 roku zwyczaj ten powrócił. Tradycję telewizyjnych wystąpień w przeddzień 1971 roku odtworzył Leonid Breżniew, generalny sekretarz KC KPZR i kontynuował ją aż do 1974 roku. Po śmierci Breżniewa w 1982 roku mieszkańcom Związku Radzieckiego składał życzenia Wasilij Kuzniecowa pełniący obowiązki przewodniczącego Prezydium Rady Najwyższej ZSRR. Od tego momentu tradycja przemówień głowy państwa na przełomie roku została ponownie przerwana. Dopiero w 1985 roku generalny sekretarz KC KPZR Michaił Gorbaczow znów ją przywrócił. Ciekawostką jest, że w latach 1986–1988 życzenia składali Michaił Gorbaczow Amerykanom, a prezydent Stanów Zjednoczonych Ronald Reagan – narodowi radzieckiemu w ramach ocieplenia stosunków między obu państwami. W 1989 roku ogłoszono zakończenie „zimnej wojny”. Za trzy miesiące, 15 marca 1990 roku, Gorbaczow został wybrany na prezydenta ZSRR. Od momentu rozpadu Związku Radzieckiego każda republika stała się państwem i wybrała swojego prezydenta. Noworoczne orędzie w niepodległej Federacji Rosyjskiej wygłosił Borys Jelcyn, tradycyjnie: na kilka minut przed północą (31 grudnia około 23.55) prezydent składa życzenia narodowi za pośrednictwem telewizji. W tradycji rosyjskiej prezydent kończy przemówienie na 10 sekund przed północą. W ciągu tych 10 sekund każdy Rosjanin myśli o swoich marzeniach i planach na następny rok. W ostatniej sekundzie ludzie składają życzenia: „Z Nowym Rokiem” i piją świąteczny kieliszek szampana.

Analiza językowa

Przyjmuję zrozumiałość tekstów za Dieterem-W. i Waltraudem Allhoffami (2008), którzy mówią, że krótkie teksty, mające więcej zdań głównych, mniej zdań pobocznych i długich oraz mniej form biernych czasownika, są bardziej zrozumiałe dla odbiorcy. Otto Walter Haseloff (1968) uznaje,

że w rzeczywistości najczęściej używany jest przez mówcę styl bardziej skomplikowany, niż się przypuszcza, i właściwie utrudniający rozumienie, a wypowiedź złożona tylko ze zdań krótkich szybko staje się nudna i nieciekawa, co sprzyja temu, że w konsekwencji traci zrozumiałość i słuchacze się zamykają. Za Haseloffem obliczyłam prostotę zebranych oręddzi.

Analiza wykazała, że nie było dużej różnicy w prostocie podania informacji przez prezydentów Borysa Jelcyna (1991) i Władimira Putina (2015). Tekst przemówienia pierwszego prezydenta Federacji Rosyjskiej mieści się w przedziale, który oznacza, że jest bardzo łatwy do zrozumienia, dla Putina przydział przesunie się o jedną szpalbę (tekst oręddzia jest prosty), co nie zmieni faktu, że teksty obu prezydentów są zrozumiałe dla słuchacza. Można przyjąć, że dla oręddzia jako gatunku czas nie odgrywa roli różnicującej znacząco wzorzec. Jako teksty mówione wtórnie winny zachowywać takie znaczniki.

Jednym z najważniejszych budulców tożsamości zróżnicowanego audytorium są wyrażenia deiktyczne, wskazujące na miejsce i czas, w którym aktualnie znajdują się mówca i audytorium, co oratorzy zazwyczaj określają słowami: *tutaj, w dniu dzisiejszym, dziś, z tego miejsca, dzisiaj*. Takie podkreślenie bycia razem staje się dla odbiorcy zdefiniowaną przez mówcę rzeczywistością. Dla Jelcyna owo „tu i teraz” będzie wyrażone za pomocą zdania: *1991 rok odlicza ostatnie dni*.

Putin wykorzystuje frazę: *za kilka minut powitamy nowy, 2016 rok* – dodatkowo wspierając się tym, że wygłasza swoje przemówienie pod gołym niebem w godzinach wieczornych. Taki zabieg mówcy wykorzystują dla większego oddziaływania na emocjonalny stan odbiorcy, wywołując poczucie wspólnoty, jedności; prezydent pełni funkcję głowy państwa i reprezentanta kraju, który co roku wchodzi do domu każdego obywatela. Oratorowi nie przeszkadzają ani wiatr, ani mróz czy nawet padający śnieg. Ten efekt wykorzystano w Rosji jeszcze w 2002 roku, kiedy prezydent Władimir Putin złożył życzenia Rosjanom pierwszy raz pod gołym niebem.

Politycy w oręddziach noworocznych nie używają powitań. Oratorzy nawiązują kontakt z widzami za pomocą form adresatywnych, rozumianych tutaj za Eugeniuszem Tomiczkiem jako „wszystkie wypowiedzi performatywne, które [...] służą nadawcy do nawiązania kontaktu językowego z adresatem/adresatami, podtrzymania tego kontaktu, jak również do określenia statusu społecznego wobec adresata/adresatów zgodnie z przyjętymi społecznymi normami kulturowymi i obyczajowymi decydującymi o stopniu i charakterze dystansu między partnerami aktu bezpośredniej komunikacji” (TOMICZEK, 1983: 45). W obu tekstach widać podobnie rozbudowany zestaw stosowanych form adresatywnych. Borys Jelcyn akcentował narodowość: *Szanowni Rosjanie* (31 grudnia 1991). Ten zwrot adresatywny miał podkreślić fakt ustanowienia nowego państwa – Federacji Rosyjskiej. Dla Jelcyna naród to *przyjaciele i rodacy*. Takie formy

adresatywne są najczęstsze w przemówieniach noworocznych pierwszego prezydenta samodzielnej Rosji. Sytuacja zmienia się wraz z dojściem do władzy Władimira Putina. Najczęściej występujący zwrot to: *Szanowni obywatele Rosji! Drodzy Przyjaciele!*

W swoich przemówieniach Putin kładzie akcent wyrazowy zazwyczaj na słowie *obywatele*, podkreślając tym samym, do kogo kieruje swoje wystąpienie. Dla prezydenta Putina ważna jest przede wszystkim podstawa prawna, a nie narodowość. Formuła *obywatele Rosji – drodzy przyjaciele* jest przez niego wykorzystywana wielokrotnie (od 2000 roku do dziś). Wyjątkiem są lata 2001, 2002 oraz 2012, gdy pierwsza część formuły przenosi się na drugi plan. Używając formuły *obywatele Rosji – drodzy przyjaciele*, prezydent przewraca piramidę mentalności, czyli korzysta z euzajatyckiego modelu, w którym u góry są prezydent i władza, człowiek zaś pełni funkcję podrzędną. Analizując sposób, w jaki politycy zwracają się do swoich obywateli, musimy również brać pod uwagę wydarzenia, mające wpływ na formowanie tożsamości narodów. Warto wspomnieć przemówienie Leonida Breżniewa z 1970 roku, w którym brakuje wyznacznika tożsamości narodowej. Breżniew, chociaż zwraca się do audytorium *Drodzy towarzysze, drodzy rodacy i przyjaciele!*, zwrot *rodacy* odnosi do tożsamości radzieckiej, lecz nie narodowej (por. PREOBRAŻENSKI, 2014; OSTAPENKO, 2016). Zmiany, które dokonały się po rozpadzie Związku Radzieckiego, znalazły odbicie w orędziach.

Dokonując porównania, stwierdzić można, iż politycy, używając formy *Rodacy*, częściej definiują odbiorców swoich przemówień jako osoby bliskie poprzez odwołanie do wspólnoty narodowej. Waldemar Czachur, analizując polskie i niemieckie wystąpienia polityków, podaje, że „sformułowanie tego typu może z jednej strony oddziaływać negatywnie, ponieważ uwiadczenia się w nim potencjał ekskluzywny, a z drugiej strony inkluzywny, o tyle, że obywatele niebędący Polakami włączani są do wspólnoty” (CZACHUR, 2016: 80). Ten sam problem występuje w Rosji, gdzie wielonarodowe społeczeństwo jest spostrzegane przez prezydenta jako obywatele kraju.

Życzenia prezydenci Rosji składają pod koniec przemówienia. Dla Jelcyna przemówienie odgrywa rolę raportu, w którym orator podaje konkretne, w zdecydowanej przewadze negatywne dla kraju fakty z przeszłości i projektuje zmiany, za którymi idą wyrzeczenia, a dopiero w dłuższej perspektywie korzyści. Przemówienie noworoczne *de facto* ustanawia rzeczywistość polityczną w społeczeństwie, u Jelcyna natomiast bardziej przypomina raport z działalności o charakterze ekonomicznym: wraz z diagnozą, gdzie warto zaoszczędzić, jakie reformy gospodarcze będą wprowadzone w przyszłym roku. Prezydent nie wyróżnia w swoich życzeniach grup społecznych, co zresztą jest częstą praktyką wśród prezydentów państw. Mówi pod koniec tekstu:

Уважаемые Россияне!

Желаю крепкого здоровья вам и вашим близким благополучия и счастья!

(Szanowni Rosjanie!

Życzę mocnego zdrowia wam i waszym najbliższym, pomyślności i szczęścia!)

Z kolei Putin wybiera wyliczanie zawodów i miejsc pracy. W taki sposób prezydent zyskał sposobność dwukrotnego przywołania problematyki wojskowej, a tym samym ją zaakcentował jako temat:

Конечно, не всем удаётся встретить Новый год с родными. Надо работать в **больницах и на производствах**, исполнять **служебный и воинский долг**, **охранять границы**, нести **постоянное дежурство**, обеспечивая нашу безопасность **на суше, на море и в воздухе**.

(Oczywiście, nie wszyscy mają możliwość powitania Nowego Roku z rodziną – trzeba pracować **w szpitalach i w zakładach**, wypełniać **obowiązki służbowe i wojskowe**, **strzec granic**, **pełnić stałe dyżury**, **ochraniać** nasze bezpieczeństwo **na lądzie, na morzu i w powietrzu**.)

Obecny prezydent Rosji decyduje się na taki akt grzecznościowy, jak toast. Putin wznosi toast i werbalizuje ten akt wprost. To nie tylko akt grzecznościowy, ale i tradycja:

Давайте пожелаем друг другу успехов, радости и счастья, поблагодарим друг друга за понимание и поддержку, за участие и чуткость и обязательно произнесём тост за процветание и благополучие России! С праздником вас! С Новым, 2016 годом!

(Życmy sobie sukcesów, radości i szczęścia, podziękujmy sobie wzajemnie za zrozumienie i wsparcie, za uwagi i czułość i obowiązkowo wnieśmy toast za dobrobyt i pomyślność Rosji! Szczęśliwego nowego roku 2016!)

Zanim przejdę do porównania orędzi noworocznych obu prezydentów, warto przytoczyć opinię Barbary Bonieckiej, że w tekście świadomie kreowanym autor „dokonuje prezentacji własnej osoby i swoich kompetencji językowych we własnym językowym repertuarze” (BONIECKA, 1988: 119). To oznacza, że autor przemówienia winien w tekstach orędzi zaznaczyć swój ślad.

Borys Jelcyn obok MY inkluzywnego wykorzystuje niespecyficzną konstrukcję dla przemówień politycznych: w celu wyrażenia obietnicy stosuje MY ekskluzywne, w specyficzny sposób wykorzystuje też wspólnotowy zaimek MY – nie w celach kolektywnych, ale raczej indywidualizujących, bo poprzedza go wyróżniającym zaimkiem *každy*: *мы подготовили; мы по-новому взглянули на военный бюджет и увидели там огромные перекосы* (*przygotowaliśmy; na nowo spojrzeliśmy na budżet wojskowy i zobaczyliśmy tam ogromne rozbieżności*).

Zmiana czasu spowodowała zniwelowanie efektu obietnicy na korzyść wyekspozowania mocy samego oratora. Na tym przykładzie dobrze widać, że mówca wykonał wyróżnione czynności, a te miały swoje efekty perlokucyjne. Orator bierze za nie odpowiedzialność. Przypomina to dawną konstrukcję *pluralis maiestaticus*, czyli użycie liczby mnogiej zamiast liczby pojedynczej mające na celu podkreślenie godności, stosowane przez władców w odniesieniu do siebie. Taka forma MY występuje w całym tekście przemówienia: [*мы*] *убедились* (*upewniliśmy się*); *мы поставили задачу* (*postanowiliśmy*).

Jelcyn występuje w postaci reformatora, prekursora nowej polityki gospodarczej, skoncentrowanej na planowaniu/obiecywaniu: *odходимы от блędной практики; престајемы помогаћ инным крајом; пошлішмы в стронę поважных змян*.

W orędziu Putina brak figur myśli, co jest nietypowe dla prezydenckich orędzi. Jedynym wspólnym elementem orędzi obu prezydentów Rosji jest figura MY inkluzywnego.

Dla budowania relacji między nadawcą a odbiorcą w orędziu noworocznym kluczowe jest wytworzenie poczucia wspólnoty, w tym poprzez pozytywne akty oceniające i użycie stosownych leksemów umożliwiających inscenizację poczucia wspólnoty, zaimek osobowy MY, dzierżawcze *nam/nasz* oraz etnonimy: *Rosja, Rosjanin, rosyjskie*. Choć dla Grażyny Habrajskiej takie zastosowanie jest manipulacją czy wykluczaniem poglądów (por. HABRAJSKA, 2012), natomiast dla Stanisława BARAŃCZAKA (1975) to raczej realizacja modelu wspólnoty świata i wartości. Presupozycja konwencjonalna jest zrealizowana przez symbole kolektywne, które wprowadzone do tekstu umacniają przekonania i są nastawione na ekspozycję własnej kultury. Mówca buduje poczucie wspólnoty narodowej słuchaczy, „buduje w nich wrażenie stabilności niezależnie od zaistniałych faktów lub zdarzeń” (NOWAK, 2015: 150) za pomocą leksemów *wspólnota, naród, rodak*. Wprowadzone do tekstu umacniają przekonania i są nastawione na konsolidację własnej kultury:

[...] отстаивать национальные интересы **России** (bronią interesów narodowych **Rosji**);

приносить пользу **Родине** (dążenie do przynoszenia korzyści **Ojczyźnie**)

Z kolei dla Jelcyna 'nasze' to tylko *nasze należności*.

Pretekstem do zastosowania presupozycji konwencjonalnych są wydarzenia bieżące, zarówno radosne, jak i bolesne, które niosą ze sobą ogromny ładunek emocjonalny i tym samym podnoszą efektywność perswazyjną. Taką kombinacją oddziaływania na rozum dla Jelcyna jest rozpad Związku Radzieckiego (choć i tu pokazuje to od strony gospodarczej):

С ликвидацией центра, Россия освободилась, наконец, от много-летней дани по содержанию союзных структур.
(W związku z likwidacją centrum Rosja uwolniła się w końcu od wieloletniej daniny na utrzymanie struktur radzieckich).

dla Putina zaś oddziaływanie na rozum i uczucia jednocześnie przez wykorzystanie tematyki wojskowej – terroryzm międzynarodowy oraz obraz wroga, zwyciężonego w II wojnie światowej. Poniżej przykład wydarzenia negatywnego, które wykorzystuje w swoim tekście Władimir Putin:

В уходящем 2015 году мы отмечали 70-летие Победы в Великой Отечественной войне. Наша история, опыт отцов и дедов, их единство в трудные времена и сила духа являются для нас великим примером. Они помогли, и будут помогать, нам достойно отвечать на современные вызовы.
(W mijającym 2015 roku obchodziliśmy 70. rocznicę zwycięstwa w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej. Nasza historia, doświadczenie ojców i dziadków, ich jedność w trudnych czasach i siła ducha są dla nas wielkim przykładem. Pomagali nam i będą nam pomagać w tym, abyśmy godnie radzili sobie ze współczesnymi wyzwaniami).

W swoim przemówieniu Władimir Putin wykorzystuje technikę, którą Wiktor Sorozenko, autor *Encyklopedii metod propagandy* (2002), określa jako *rezonans emocjonalny*. Putin przeciwstawia dramatyczną przeszłość II wojny światowej i współczesne problemy państwa.

W analizie tekstów prezydentów szczególną uwagę warto zwrócić na **wartościowanie**. Jakie wartości eksponuje orędzie? Składaniu życzeń świątecznych zwykle towarzyszy skupienie uwagi na optymistycznych zdarzeniach lub stanach emocjonalnych. Na tym poziomie badań orędzia obu prezydentów Rosji zaskakują wykorzystaniem tylko jednorodnej wizji emocjonalnej. Negatywną – jak Jelcyn (*obawy, smutek, rozczarowanie*) lub wyłącznie pozytywną – jak Putin (*troska, miłość, mądrość*).

Analiza **słów kluczowych**¹ pokazała, że dla Borysa Jelcyna głównym zadaniem jest projektowanie nowego państwa, dla Władimira Putina zaś – troska o bezpieczeństwo. Można powiedzieć, że dla Rosji z lat 1990–1991 priorytetem było przełamanie bariery sowieckiej w świadomości narodu, dlatego ważnym elementem jest leksem *nowy*. Dla Jelcyna priorytetem jest gospodarka, a leksemy *wydatek*, *oszczędność*, *utrzymanie* oddają właśnie ten hiperonim.

Analizując przemówienie Władimira Putina, system wygenerował tylko jeden leksem – *Rosja*. W przemówieniu Putina: Rosja – to ja, prezydent. Przemówienie zaliczyć należy do modelu *Surowego Ojca*, który stoi na czele narodu. Chodzi tu o modele zachowania polityków, które zaproponował George Lakoff (1996) – model *Surowego Ojca* (*Strict Father Figure*) oraz model *Opiekuńczego Rodzica* (*Nurturant Parent*). Za pomocą metafory ‘naród to rodzina’ kształtują one konkurencyjne wizje polityczne – konserwatywną i liberalną. Model *Surowego Ojca* znajduje się w centrum konserwatywnego obrazu świata i umieszcza tradycyjnie jądro rodziny – w autorytarnym ojcu, który ustanawia surowe reguły zachowania dzieci i narzuca im te zasady. Według Lakoffa miłość i opiekuńczość są żywą częścią życia rodzinnego, ale nie mogą przewyższać rodzicielskiej władzy, wyrazu tej miłości, samodyscyplina dla władzy jest natomiast kwestią decydującą, której dzieci muszą się nauczyć. Zupełnie inny jest ideał życia rodzinnego *Opiekuńczego Rodzica*, dla którego wzajemne rozumienie, miłość i empatia są czymś oczywistym, podstawą. W tym modelu dzieci postrzegane są jako samodzielne i zdyscyplinowane, otoczone opieką zarówno w rodzinie, jak i w społeczności. Jeżeli władza rodziców ma być uzasadniona, to według Lakoffa muszą oni sprecyzować, dlaczego ich decyzje służą ochronie i opiece. Kwestionowanie zasad przez dzieci jest uważane za pozytywne, kiedy wiedzą one, dlaczego rodzice robią to, co robią, a ich dobre pomysły są traktowane poważnie, chociaż decyzje należą do rodziców. Za główny cel takiego modelu Lakoff uznaje uczynienie dzieci spełnionymi i szczęśliwymi (LAKOFF, 1996: 33–35).

¹ Całość zebranego materiału badawczego została zlematyzowana przy użyciu morfosyntaktycznego tagera QUITA (*Quantitative Text Analyzer*) przygotowanego serwisu dla języka rosyjskiego. Było to możliwe dzięki uprzejmości Katedry Języka Czeskiego Ostrawskiego Uniwersytetu w Ostrawie. Za materiał badawczy posłużyły wygenerowane przez system oraz analizowane w perspektywie synchronicznej listy frekwencyjne najczęstszych wyrazów pojawiających się w tekstach orędzi prezydenckich, po ich uprzednim zlematyzowaniu i odseparowaniu wyrazów nieistotnych z punktu widzenia analizy semantyki, aczkolwiek pełniących funkcje niezbędne dla gramatycznej poprawności zdania (np. spójników). Pominięcie tego rodzaju wyrażań to praktyka szeroko stosowana w badaniach frekwencyjnych.

W latach 1989–1991 wszystkie państwa, które uwolniły się od reżimu sowieckiego, stawały wobec nowej sytuacji politycznej. Rosja stanęła przed problemem budowania nowej tożsamości i priorytetem było przełamanie bariery sowieckiej w świadomości narodu, ponieważ 70 lat hegemonii myślenia narodowego ciągle miało duży wpływ na mentalność obywateli. Analizując wystąpienia prezydentów, zauważamy jedną bardzo istotną rzecz: dla Federacji Rosyjskiej istnieją tylko pozycje skrajne. Widać to w narracji orędy z 1991 i 2015 roku: albo gotowość do działań, naprawienie sytuacji gospodarczej, z konkretnym planem poprawy poziomu życia ludzi, albo żadnych konkretów i retoryka propagandowa. Potwierdzają to następujące analizy – **suprasegmentalna** oraz **ikoniczna**.

Tempo mówienia i barwa głosu

Musimy wziąć pod uwagę, że wystąpienie publiczne polityków jest przećwiczone wielokrotnie. Naukowcy już dawno zauważyli, że osoby, które mówią szybciej, są bardziej przekonujące niż osoby mówiące wolno i z przerwami. 120–150 słów na minutę to przeciętna szybkość, powyżej – sztucznie przyspieszony komunikat. Biorąc pod uwagę właściwości średniego tempa wypowiedzi człowieka, przyjmuje się, że wymawianie poniżej 120 słów na minutę jest nadmiernym zwolnieniem (por. ALLHOFF, 2008; APPLE, STREETER, KRAUSS, 1979; MARUYAMA, 2004). Albert Mehrabian (1977) stwierdza ponadto, że mówcy są bardziej przekonujący, kiedy mówią coś szybciej, głośniejsz, ogólnie z większą zmiennością. Allhoff podkreśla, że słuchacz ocenia mówcę jako ‘dobrego’ tylko wtedy, kiedy orator jednoznacznie cechował się zmiennością nacisku, czyli wykorzystywał zmianę natężenia głosu, robił przerwy w mówieniu (zmieniał szybkość) oraz zmieniał barwę mówienia.

Z usług promptera pierwszy prezydent Rosji świadomie nie korzysta, chociaż to techniczne udogodnienie w tym czasie było często używane przez oratorów politycznych. Borys Jelcyn wykorzystuje tekst zapisany wcześniej na kartkach, które ma przed sobą. Tempo mówienia prezydenta to średnio 100 słów na minutę. Jelcyn mówił wolno i z przerwami, w swoim wystąpieniu wykorzystywał zmianę natężenia głosu, robił przerwy w mówieniu, szybkości natomiast nie zmieniał. Dla porównania prędkości przemówień prezydentów Rosji, sprawdźmy prędkość mówienia liderów państw za czasów radzieckich. Na przykład Leonid Breżniew, przewodniczący Prezydium Rady Najwyższej Związku Radzieckiego, wygłosił orędzie w grudniu 1970 roku ze średnią prędkością mówienia 73 słów na minutę. Podobny wynik ma polski działacz komunistyczny Władysław Gomułka, który składał życzenia Polakom w przeddzień 1964 roku. Prędkość mówienia Gomułki to 76 słów na minutę. Tempo mówienia działaczy

komunistycznych tych czasów jest nadmiernie zwolnione. Ten wynik jest dowodem, że Jelcyń jest człowiekiem nowej formacji, który powoli stara się odchodzić od przyzwyczajenia słuchaczy do mów propagandy i zasad mówienia tego czasu. Po 25 latach sytuacja zostaje niezmienna. I jeśli taki wynik na początku lat 90. można określić jako postęp, to za ćwierć wieku już będzie postrzegany odwrotnie. Prędkość mówienia Władimira Putina to **100,6** słów na minutę. Dla porównania współczesnych wystąpień politycznych zbadajmy orędzie noworoczne z 2015 roku prezydenta Polski Andrzeja Dudy. Prędkość mówienia polskiego Prezydenta – 125,5 słowa na minutę – oznacza, że takie tempo wypowiedzi jak u Putina jest zwolnione.

Analiza ikoniczna

Orędzie noworoczne jest rytuałem o specjalnym znaczeniu, a każdemu rytuałowi zawsze towarzyszą symbole. Symbole nie tylko tworzą ramy politycznej wyobraźni, ale też są wykorzystywane w sposób celowy i świadomy przez aktorów politycznych. Karolina CHURSKA-NOWAK (2009) wskazuje, że istnieją symbole spontaniczne i symbole świadomie kształtowane, a zarazem kreowane w odpowiedzi na społeczne zapotrzebowanie emocjonalne. „Zarządzanie sprawami duchowymi i moralnymi w grupach politycznych związane jest z manipulacją symbolami. Operacje symboliczne są w sferze politycznych oddziaływań efektywniejsze od racji teoretycznych czy trafnie dobranej argumentacji” (CHURSKA-NOWAK, 2009: 49). Za Hartmutem Stöcklem przyjmuję, że każdy aspekt formalny przy percepcji obrazów może mieć wpływ na interpretację. „Odbiorcy nie skupiają swojej uwagi tylko na jednym elemencie treści, lecz dostrzegają również detale formy, jak kolor, kontury, ostrość itd., które jako elementy stylu mają wpływ na percepcję obrazu. Wynikiem gęstości semantycznej jest nadmiar treści w obrazach, przede wszystkim w zakresie konotacji” (STÖCKEL, 2015: 117). Tradycyjna lingwistyka skłonna jest oddzielać to, co językowe, czyli werbalne, od tego, co nie poddaje się refleksji typu językowego, stanowiąc jakby „domieszkę niewerbalną” aktu mowy, w którym pierwsze było ważne, drugie zaś nic nie znaczyło. Marek Hendrykowski uznał, że nawet w stosunku do języka naturalnego takie podejście jest nie do utrzymania. Świadczy o tym rosnące zainteresowanie semiotyków „towarzyszące wszelkim aktom mowy ciała, a w jej ramach znakowym charakterem: mimiki, gestyki, wymowy, barwy głosu, intonacji, tempa mówienia i wszelkiego typu zachowań nazwanych niegdyś przez Romana Ingardena „zachowaniami językowymi”² (HENDRYKOWSKI, 1999: 45).

² M. Hendrykowski odwołuje do pracy naukowej Romana INGARDENA (1966: 319).

Jeszcze jednym ważnym aspektem w badaniach semiotycznych nad obrazem są kolory, które już od starożytności były wykorzystywane jako symbole. Barwy służą informowaniu, reklamie, ostrzeganiu, są atrybutami uroczystości i elementami ważnych rytualnych wydarzeń. „Głównie jednak wywołują skojarzenia. Ich moc oddziaływania wyrasta nie tyle z kultury, z obyczaju i tradycji, ile z oddziaływania barw na psychikę, a barwy jako symbole w kulturze stają się następstwem skojarzeń” (ПОРЕК, 1999: 76). Analizując orędzia prezydentów, musimy skupić uwagę nie tylko na symbolice kolorów obrazu jako całości, ale i osobnych elementów, np. elementów *dress codu*, ponieważ kolor ubrania może dużo powiedzieć o zamiarach nadawcy. W tej analizie będą nas interesować kolory ubrań prezydentów: garnitury, krawaty. „Moda wyznacza pole odniesień do kultury dawnej i współczesnej. Dziś przemiany kulturowe rozpatruje się jako następstwo nowych technik przekazu, które zapewniają dostęp do dużej liczby informacji – silnie oddziałują na kulturę, modyfikują informacje i wpływają na ich treść” (REJAKOWA, 2008: 6).

Nagranie orędzia Borysa Jelcyna ma ponad 25 lat i oczywiście ćwierć wieku temu poziom technologiczny był niższy niż obecne możliwości cyfrowe. Jakość obrazu jest niedoskonała. Nie można rozpoznać koloru krawatu, ale możemy przypuścić, że kolor garnituru jest granatowy³. Ten kolor wiąże się z emocjonalną równowagą, odpornością na zmęczenie; uważa się, że „osoby preferujące ten kolor są inteligentne, krytyczne i ana-

Фот. 1. Борис Ельцин. Орędzie новорочное, 1991 год

Źródło: Jelcyn-Center (Ельцин-Центр) [dostęp: 1.12.2015].

³ Współczesny styl formalny uznaje tylko jeden kolor garnituru – czarny. Dziś, ze względu na normy protokolarne, prezydent nie może sobie pozwolić na eksperymenty z *dress codem*, ale w czasie przejściowym było to możliwe – ciemny garnitur, jasna koszula i krawat. Takie połączenie w dyplomacji obecnej jest określone jako *informal*.

lityczne, decyzyjne, dążące do prawdy, napięte umysłowo w sposób świadomy” (ПОРЕК, 1999: 104).

Na zdjęciach możemy zauważyć dużą różnicę wizualną prezydentów Rosji. Ich mowy różnią się zarówno ikonicznie, jak i werbalnie.

FOT. 2. Władimir Putin. Orędzie noworoczne, 2015 rok

Źródło: <http://kremlin.ru/events/president/news/51128> [dostęp: 31.12.2015].

Jelcyn przemawia z gabinetu, Putin – z ulicy. Po prawej stronie Jelcyna znajduje się symbol państwowy – flaga, nad prawym ramieniem Putina – Kreml, jako *totum pro parte* (całość za część) symboli państwowych. Jedyne, co łączy obrazy, to mała liczba elementów, które mogą odwrócić uwagę odbiorcy od prezydenta. U Jelcyna brak symboli świątecznych, jest on gotowy do działania, co zresztą pokazuje analiza gestyczna. Jelcyn pozycjonowany był jako człowiek z narodu i dla narodu, prezydent wszystkich obywateli, tym zdjęciem Putin pokazuje natomiast, że jest nadczłowiekiem. W obrazie Putina można dopatrywać się struktury symboliki wertrykalnej, czyli tego, co jest wysoko, i tego, co jest nisko. „W górze” są niebo, gwiazdy i inne ciała niebieskie, ‘w dole’ jest ziemia i to, co pod nią – świat podziemny. Niebo może być przeciwstawione bądź ziemi, bądź światu podziemnemu. W obu przypadkach mamy do czynienia z diadą «góra – dół», w oparciu o którą powstają konkretne wertrykalne symbole” (JACKO, 2005). Symbolem wertrykalnym, który zajmuje pozycję dominującą, jest sam mówca, Kreml pełni natomiast funkcję drugorzędną. „Niebo przeciwstawione ziemi jest symbolem przyczyny wzorczej świata: ‘w górze’ (w niebie) znajduje się ideał, który jest ostateczną miarą ziemskich rzeczy. Także w religiach i mitach niebo jest wzorem dla świata, gdyż jest ono ‘miejszem’ przebywania osób doskonałych (dobrych i świętych), stanowiących dla ludzi ideał godzien naśladowania, co widać doskonale w religijnej symbolice różnych tradycji” (JACKO, 2005). Na fotografii głowa pre-

zydenta niby dotyka nieba – to iluzja optyczna wysokości Putina, która podkreśla mit o nadczłowieku tworzony w Rosji przez ostatnie 10–15 lat. Nie tylko wysokość budynków, ale też wzrost człowieka może pełnić symboliczną funkcję, o czym świadczy m.in. fakt, że łatwiej wywołać wrażenie siły i autorytetu, jeśli się patrzy na kogoś z góry. Funkcję wspomagającą magiczność pełni też fioletowy krawat prezydenta. Taki medialny obraz prezydenta Rosji pomaga w budowaniu wizerunku Putina jako mądrego i surowego ojca – *ojca narodów*.

Gesty

W czasie przemówienia prawe ramię Jelcyna cały czas odchyła się do tyłu, ręce opierają się o biurko, jakby mówca przyjmował pozycję startową. Takie ruchy ciała sygnalizują gotowość do działań. Allan i Barbara Pease nazywają to „jedną z najcenniejszych obserwacji z zakresu mowy ciała” (PEASE, 2007: 293–294). Te sygnały niewerbalne harmonizują z tekstem przemówienia. Można zatem powiedzieć, że dwa kody semiotyczne się wspierają, co daje efekt wzmocnienia. W przypadku orędzia prezydenta Putina analiza gestyczna jest niemożliwa, ponieważ kadrowanie jest bardzo bliskie, prezydenta widać tylko do połowy.

Można przyjąć, że orędzie jest w części oparte na technice filmowania, dużą rolę odgrywają w nim bowiem połączone systemy semiotyczne. „Filmowiec świadomie posługujący się językiem filmowym może ‘pokazywać’ jedno, a ‘przekazywać’ coś więcej albo nawet coś zupełnie innego” (KAROŃ, 2016). Obraz przekazuje informacje w sposób bezpośredni i przynosi „skutek natychmiastowy”, jak pisze Jacques ELLUL (1965). Podkreśla, że obraz jest samą treścią, podczas gdy mowa musi odgrywać rolę pośrednika. Język ikoniczny pozostawia niewiele miejsca na różne wątpliwości czy pytania, „słowa przekonują za pomocą powiązań logicznych i przytoczonych faktów, obraz zaś ‘uwodzi’ pięknem, barwą, niepowtarzalnością, klimatem. Słowa stymulują wyobraźnię, obraz jest natomiast produktem gotowym i wymaga jedynie biernego ‘zarejestrowania’ w świadomości” (DZIEWIECKI, 2016). Bardzo ważną różnicę między językiem werbalnym a językiem ikonicznym stanowią czas i przestrzeń. Za pomocą języka werbalnego precyzyjnie umieszczamy treść w konkretnym czasie, język ikoniczny zna natomiast jedynie czas teraźniejszy.

Wnioski

Przeprowadzona analiza pozwala wnioskować, że wystąpienia noworoczne prezydentów Rosji wykazują podobieństwa w zakresie celu, cech

ekstralingwistycznych oraz cech strukturalnych. Z badań wynika, że poziom prostoty tekstu z biegiem czasu nie uległ zmianom: teksty w większości są proste i zrozumiałe nawet po 25 latach.

Zebrany materiał pokazuje, że politycy w orędziach noworocznych nie używają powitań, nawiązują jedynie kontakt z widzami za pomocą form adresatywnych. W Rosji w wyborze rzeczownika akcentuje się narodowość: *Szanowni Rosjanie*. Jest to rzecz jasna powiązane z wyznaczeniem nowych granic po przełomie, a tym samym z przywróceniem cech narodowościowych po rozpadzie Związku Radzieckiego. Podkreślenie tożsamości i wykorzystanie koncepcji odwoływania się do świadomości zbiorowej są bardzo ważnymi aspektami przy formowaniu się poczucia wspólnoty. W zakresie cech kompozycyjnych dużych zmian w ciągu ćwierćwiecza nie zaobserwowano.

W obu orędziach prezydentów pojawia się bezpośrednie odniesienie do wydarzeń historycznych. Dla obu polityków charakterystycznym wskaźnikiem jest terażniejszość, rzadziej przyszłość (co jest dość nietypowe dla noworocznych orędzi prezydentów usamodzielnionych państw w latach 1989–1991). Dla Jelcyna to projektowanie nowego państwa i oszczędności, dla Putina zaś – troska o bezpieczeństwo. Wspólnym wyznacznikiem dla obu prezydentów pozostaje także podkreślanie bycia razem. Udało się potwierdzić, że presupozycje pragmatyczne konwencjonalne, odwołujące się do symboli kolektywnych, realizowane były w tekstach prezydentów w zbliżony sposób.

Składaniu życzeń świątecznych zwykle towarzyszy skupienie uwagi na optymistycznych zdarzeniach lub stanach emocjonalnych. Na tym poziomie badań zaskoczyły orędzia obu prezydentów, gdyż mówcy wykorzystali tylko jednorodną wizję emocjonalną słuchacza/widza: negatywną (Jelcyn) lub wyłącznie pozytywną (Putin).

W zakresie stosowania elementów suprasegmentalnych dominantą jest nadmierne zwolnienie tempa wypowiedzi.

Nowy Rok w Rosji to rodzinne święto, dlatego u Jelcyna zaskakuje brak symboli świątecznych – ozdób, choinki. Tak samo zaskakuje orędzie prezydenta Władimira Putina, który zamiast wykorzystać tradycyjną symbolikę (taką jak flaga czy godło), sam próbuje stać się symbolem werbalnym, który zajmuje pozycję dominującą, egocentryczną. Obaj prezydenci Rosji wykorzystują wyłącznie pozycje skrajne zarówno na poziomie werbalnym, jak i ikonycznym, reprezentują figurę silnego władcy, spadkobiercy cara, który wie, co dla narodu dobre.

Literatura

- ALLHOFF D.-W., ALLHOFF W., 2008: *Sztuka przekonywania do własnych racji. Retoryka i komunikacja*. Przeł. P. WŁODYGA. Kraków.
- ANUSIEWICZ J., 1999: *Problematyka językowego obrazu świata w poglądach niektórych językoznawców i filozofów niemieckich XX wieku*. W: BARTMIŃSKI J., red.: *Językowy obraz świata*. Lublin, s. 262–265.
- APPLE W., STREETER L.A., KRAUSS R.M., 1979: *Effects of Pitch and Speech Rate on Personal Attributions*. „Journal of Personality and Social Psychology”. Vol. 37, no. 5, s. 715–727.
- BACZKO B., 1994: *Wyobrażenia społeczne. Szkice o nadziei i pamięci zbiorowej*. Warszawa.
- BARAŃCZAK S., 1975: *Słowo – perswazja – kultura masowa*. „Twórczość”, nr 7, s. 44–59.
- BONIECKA B., 1988: *Formy i sposoby intelektualizacji wypowiedzi na przykładzie listów*. „Socjolingwistyka”. T. 8.
- CHURSKA-NOWAK K., 2009: *Rytuały polityczne w demokracji masowej*. Poznań.
- CZACHUR W., 2016: *Inszenizowanie bliskości w polskich i niemieckich orędziach noworocznych. Przyczynek do lingwistyki kulturowej i międzykulturowej*.
- DOBEK-OSTROWSKA B., 2006: *Komunikowanie polityczne i publiczne*. Warszawa.
- DZIEWIECKI M.: *Kultura ikoniczna a ewangelizacja*; http://www.opoka.org.pl/biblioteka/Z/ZM/kult_ikoniczn.html [dostęp: 8.06.2016].
- ELLUL J., 1965: *Propaganda*. New York.
- HABRAJSKA G., 2012: *Wybrane zagadnienia wprowadzające do nauki o komunikowaniu*. Łódź.
- HASELOFF O.W., 1968: *Sprache, Motivation und Argumentation*. Wykład podczas V Berlińskiego Emnild-Colloquium 27/28.10.1966; częściowo przedrukowany. W: TEIGER P., hrsg.: *Verständlichkeit von Sprache und Text*. Stuttgart.
- HENDRYKOWSKI M., 1999: *Język ruchomych obrazów*. Poznań.
- HOLLY W., 2015: „Nadpisywanie obrazu”. W jaki sposób teksty mówione sprawiają, że filmy informacyjne stają się bardziej zrozumiałe (i odwrotnie). W: OPIŁOWSKI R., JAROSZ J., STANIEWSKI R., red.: *Lingwistyka mediów. Antologia tłumaczeń*. T. 2. Wrocław – Dresden, s. 139–162.
- INGARDEN R., 1966: *Kilka uwag o sztuce filmowej*. W: *Studia z estetyki*. T. 2. Warszawa.
- JACKO J.F., 2005: *Struktura symboliki wertykalnych a ich rola w komunikacji międzykulturowej i w zarządzaniu*; http://www.sse.geo.uni.lodz.pl/uploads/space7/j_jacko.pdf [dostęp: 23.05.2016].
- KAROŃ K., *Język filmowej awangardy*; <http://www.historiasztuki.com.pl/strony/015-00-03-AWANGARDA.html> [dostęp: 8.06.2016].
- KUJAWA I., 2009: *Strategie dyskursu politycznego a medialny obraz świata (na materiale współczesnej prasy niemieckiej)*. „Annales UMCS”. Sectio FF, Philologiae, s. 43–58.
- LAKOFF G., 1996: *Moral Politics*. Chicago.
- LOEWE I., 2013: *Dyskurs telewizyjny*. W: MALINOWSKA E., NOCOŃ J., ŻYDEK-BEDNARCZUK U., red.: *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*. Kraków, s. 289–312.
- MARUYAMA G., 2004: *Program evaluation, action research, and social psychology: A powerful blend for addressing applied problems*. In: SANSONE C., MORF C.C.,

- PANTER A., eds.: *Handbook of methods in social psychology*. Thousand Oaks, s. 429–442.
- МЕHRABIAN A., 1977: *Nonverbal Communication*. Chicago.
- NOWAK I., 2015: *Funkcja pragmatyczna orędzi noworocznych prezydenta (na materiale tekstów wystąpień prezydenta Federacji Rosyjskiej oraz prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej)*. W: FONTAŃSKI H., CHARCIAREK A., LUBOCHA-KRUGLIK J., red.: *Jednostki języka w systemie i mowie*. Katowice, s. 145–156.
- OPIŁOWSKI R., JAROSZ J., STANIEWSKI P., red. 2015: *Lingwistyka mediów. Antologia tłumaczeń*. Wrocław – Dresden.
- ОСТАПЕНКО J., 2016: *Национальная идентичность украинца в контексте языковой картины мира президента на основе анализа новогодних выступлений президентов Украины*. „Studia Slavica”. T. XX/1. Red. V. SEVERA. Ostrava.
- PEASE A., PEASE B., 2007: *Mowa ciała*. Przeł. J. GRABIAK. Poznań.
- ПОРЕК S., 1999: *Barwy i psychika*. Lublin.
- PREOBRAŻENSKI I., 2014: *Rosjanie wierzą tylko w tożsamość radziecką*, „Znak”, nr 712; <http://www miesiecznik.znak.com.pl/7122014iwan-preobrazenskirosjanie-wierza-tylko-w-tozsamosc-radziecka> [dostęp: 27.04.2016]
- REEVES B., NASS C., 2000: *Media i ludzie*. Przeł. H. SZCZERKOWSKA. Warszawa.
- REJAKOWA B., 2008: *Kulturowe aspekty mody*. Lublin.
- RITTEL S.J., 2003: *Komunikacja polityczna. Dyskurs polityczny. Język w przestrzeni politycznej*. Kielce.
- ROTHENBUHLER E.W., 2003: *Komunikacja rytualna. Od rozmowy codziennej do ceremonii medialnej*. Przeł. J. BARAŃSKI. Kraków.
- STÖCKL H., 2015: *Czytanie tekstów językowo-obrazowych? Elementy kompetencji podstawowej*. W: OPIŁOWSKI R., JAROSZ J., STANIEWSKI R., red.: *Lingwistyka mediów. Antologia tłumaczeń*. Wrocław – Dresden, s. 113–138.
- ТОМИЧЕК E., 1983: *System adresatywny współczesnego języka polskiego i niemieckiego*. Wrocław.
- WITOSZ B., 2009: *Dyskurs i stylistyka*. Katowice.
- СОРОЧЕНКО B., 2002: *Энциклопедия методов пропаганды*; <http://psyfactor.org/propaganda.htm> [dostęp: 20.03.2014].

Julia Racz-Padewska

New Years' addresses of the Russian Federation's presidents in a semiotic analysis

SUMMARY

The aim of this study is a linguistic analysis of the New Years' addresses delivered by the Russian Federation's presidents. The collected material comprises 25 years. The analysis concerns two addresses, the first of which comes from the year of gaining independence, and the second from 2015, nearly 25 years after this historic event. All spheres of life in Russia were tremendously influ-

enced by factors that occurred within a very short period of time. These include the change of a political system, the freedom of expression, the re-evaluation of previous systems of values, and the emergence of the free market. The article contains audiovisual material; hence, it was necessary to apply a semiotic analysis of text. In terms of evolution, the analysis demonstrated differences and similarities in the system of evaluation and ideological stance. These exponents were found on the level of verbal, iconic, proxemic, and gestural signs. The conducted studies of media text (audiovisual text) lie within the broadly understood research in text linguistics and discourse.

Julia Racz-Padewska

Neujahrsansprachen von Präsidenten der Russischen Föderation
nach semiotischer Analyse

ZUSAMMENFASSUNG

Das Ziel der von der Verfasserin angestellten Forschungen war linguistische Analyse der von Präsidenten der Russischen Föderation gehaltenen Neujahrsansprachen. Das zu untersuchte Material stammt aus dem Zeitraum von 25 Jahren. Im Mittelpunkt der Analyse standen zwei Ansprachen; die erste von dem Jahr der Unabhängigkeitserlangung und die andere von 2015, nach beinahe 25 Jahren seit dem bedeutsamen Ereignis. Alle Lebensbereiche Russlands waren damals in hohem Maße von den innerhalb sehr kurzer Zeit erscheinenden Faktoren beeinflusst. Es waren: Änderung des politischen Systems, Redefreiheit, Aufwertung der bisherigen Wertesysteme und freie Marktwirtschaft. Der vorgelegte Beitrag beinhaltet audiovisuelles Material, was einer semiotischen Textanalyse bedarf. Die Analyse hat Unterschiede und Ähnlichkeiten im Bewertungssystem in und ideologischer Haltung aufgedeckt. Diese Exponenten befanden sich auf der Ebene der verbalen, ikonischen, proxemischen und gestischen Zeichen. Die Betrachtungen zum medialen (audiovisuellen) Text passen sich in breit verstandene Forschungen auf dem Gebiet der Textlinguistik und des Diskurses hinein.